

Миллий Иклатиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил 13 август

32 (61)- сон

Ўзбекистон зиёлилари... уларнинг эркин демократик жамиятдаги ўрни қандай?

Истиқлол вазибаларини улар қандай адо этмоқдалар?
Зиёли бугун давлатнинг бошқармоқда. Мамлакат ҳаёти учун сув билан ҳаводай зарур қонунлар устида тер тўкмоқда, уларни том маънода яратмоқда ва бу қонун яратиш ишига бугун халқ оммасини тортмоқда, қонун яратувчиликда халқнинг иштирок этиши ҳуқуқий демократик жамиятнинг асосий белгиларидан деб саналмоқда, зиёлилар литсейлар, мактаблар, билим юртлири, олий таҳсил даргоҳларида, илм-фан масканларида эртанинг ишончли бўлини бўлган иқтидорли ёшларни келажақ учун тайёрламоқда, давлатнинг турли мураккаб идораларини бошқармоқда, халқаро ишларни йўлга қўймоқда, миллий мустақил давлат ҳавфсизлигининг усуллари, йўл-йўриқларини ишлаб чиқмоқда, мустақиллиқни ишончли қилишининг стратегик йўналишларини режалаштирмоқда, Фарбнинг юксак технологиялари, бошқариш, бизнес, банк, иқтисод тизимларини ўзлаштирмоқда... аста миллий адабиёт ва санъатнинг жаҳонга кириб боришини кўз остига олмақда, радио, ТВ, матбуотда миллий мустақиллик, унинг мафқураси ва маънавияти қирралари тўғрисида чиқишлар қилмоқда, маърузалар ўқимоқда, олимлар, ёзувчилар, журналистлар миллий мустақиллиқнинг жонқуяр воизларига айланмоқдалар...

Ўх-ўх! Ўзбекистонда ҳаёт қайнаган мустақил миллий давлатда зиёлилар олиб бораётган мардона ишларни санаб тугатиб бўлармикан? Бу ишларни тўла қамраб оламан десангиз, неча-неча саҳифаларни фақат санаб тўлдириб қўйишга тўғри келади.

Ҳар ҳолда бугуннинг зиёлиси ўтган қуларнинг эркини йўқотган, пулеметга занжирбанд қилиб ташланган маҳкум жангчидай коммунистик мафқурага кишангадан совет зиёлисидан ҳар жиҳатдан фарқ қилади. Тўбдан фарқ қилади. Мазмунан, моҳиятан фарқ қилади.

Гарчи эҳтимол бу зиёлининг бир оғи ўтмишдадир ва балки у ҳали ўтмиш асортлардан батамом қутулиб ҳам кетмагандир, табииатнинг ўзида ҳам бирдан бирварақай ўзгаришлар жуда камдан кам бўлиб берибди — ҳа, ростодан ҳам, балки тўла бошқача демократик қараш, зайлларни ҳар томонлама ўзлаштириб олган ва уларга тўла ва ҳар томонлама амал қилаётган зиёлиларга ҳам ҳали айланмагандир — лекин бари бир қандай бўлганда ҳам, унинг тоталитар империянинг зиёлиларидан тўқис-туғал ўзгачалиги мавжуд. У эндиликда ҳақиқий мустақил, миллий демократик бозор иқтисодида асосланган тузумнинг зиёлиси...

Фақат зиёлисигина эмас,...

ИСТИҚЛОЛ ДАВРИНИНГ ЗИЁЛИЛАРИ

шу демократик миллий давлатчиликнинг ақлий маркази, энг ҳаракатчан бўлини...

Кенгрок бир суратда олганда истиқлол зиёлилари ҳали жуда давлатманд бўлиб ҳам кетмагандирлар, эҳтимол ҳали ўрта ҳол мулкдор, тадбиркор, бизнесмен, саноатчи, фирмачи, иши ўнгидан келиб турган савдогар даражасига ҳам моддий таъминотда етиб улгурмагандир. Балки айрим ҳолларда моддий жиҳатлардан бирмунча қийинчиликларни бошидан ҳам кечириб тургандир, балки ҳали шакар-қандга топиб, сарёққа еткиза олмаётгандир, балки малакаси, тажрибалари, илми, билими асосий хизмати бир неча идораларга керак бўлаётган-дир ва шу боисдан ҳам бош қашмига ҳам қўл тегмай эҳтимол ўз газеталари ва хатто ТВдаги аниқликлардан ҳам го-ҳо баҳрадор бўлолмай қолаётгандир... нимасини айтасиз... лекин шуларнинг ҳаммасига қарамай у истиқлолга бажони-дир, астойдил хизмат қилмоқда.

Истиқлол учун ўрганмоқда. Тилларни ўзлаштирмоқда. Ҳар соҳада янги ҳодисаларнинг ичига кириб бормоқда. Миллий тинч тараққиётнинг кашшофи бўлиб чиқмоқда. Биз йигирманчи йилларда

пионер болакайларни кашшоф деб атаганларини эшитганмиз. Ҳа, балки, кашшоф! Кейинчалик байналмилаллашув кучайганда қучайиб у бутунлай «пионер» деган тушунча билан алмаштирилди. Ва йигирманчи йилларнинг ахирда маърифатпарварларни топан бу сўз тушунча тамомлаша унутилди. Жуда кўп гоётда зарур миллий ҳодисалар қатори архаикнинг қиқиндиҳонасига итти-тилди. Ҳолбуки бу сўз-тушунча бирмунча қийинчиликларни бошидан ҳам кечириб турган-дир, балки ҳали шакар-қандга топиб, сарёққа еткиза олмаётгандир, балки малакаси, тажрибалари, илми, билими асосий хизмати бир неча идораларга керак бўлаётган-дир ва шу боисдан ҳам бош қашмига ҳам қўл тегмай эҳтимол ўз газеталари ва хатто ТВдаги аниқликлардан ҳам го-ҳо баҳрадор бўлолмай қолаётгандир... нимасини айтасиз... лекин шуларнинг ҳаммасига қарамай у истиқлолга бажони-дир, астойдил хизмат қилмоқда.

Истиқлол учун ўрганмоқда. Тилларни ўзлаштирмоқда. Ҳар соҳада янги ҳодисаларнинг ичига кириб бормоқда. Миллий тинч тараққиётнинг кашшофи бўлиб чиқмоқда. Биз йигирманчи йилларда

бўлаётгандай туюлади. Бу ўта шахсий қараш ва ҳиссиёт, албатта. Лекин қандай бўлмасин, сал кейинроқ эсим кирганда, мен бу сўзни ўз буюк ватандошимиз тенгсиз аллома Имом Жоруллох Замахшарий ҳазратлари кашф қилганликлари тўғрисида ўқиганман. У киши улугвор ва тўғридан тўғри «Кашшоф» деб аталадиган асар ёзган эканлар. Ва бу асарда оламнинг жуда кўп сирларини кашф қилган эканлар...

Мен шу сўз ўзининг ўша Жоруллох ҳазратлари тасаввур қилган буюк маънолари билан бирга мустақиллик мафқура-мизда қайта тирилишини қанчалар истаган бўлардим. Ле-

ИСТИҚЛОЛГА БАҒИШЛОВ

туғал эгаллаб олади. Оддий ҳақиқатни топиш, англаш, унга риоя қилиш ўта мушкул бир ҳолга айланади. Хорижларда, яқин-йироқ ерларда шундай бўлаётганлиги ва бу мамлакатларга оғир маънавий, иқтисодий, моддий талафотлар етказиб қўйганини кўриб турибмиз.

Шундай қийса борадиган бўлсак, ўзбек зиёлиларини бардошли, собит, англовлари

моқдалар. Унинг ҳар бир қадами, сўзида ўрганишга лойиқ нимадир бор. Сабот ва изчилликни олини. Бир мисол. Қуни кеча Москвада Россиянинг президентлик маросимлари бўлиб ўтди. Унда давлат бош-лигимиз ҳам иштирок этди. Журналистларга қисқагина интер-вью берди. Лекин унинг бу сўзлари ҳар қандай онда ҳам дарҳол нақшланиб қолади. Сизлар ҳадеса «иттифок, итти-фок» дейишни яхши кўра-сизлар, деди Президентимиз журналистларга қарата. — Ле-кин энди турли мустақил мам-лакатлар ҳақ-ҳуқуқларини ўзи-ники қилиб ўзлаштириб ола-диган ва уларни ҳуқуқсиз, ҳақ-сиз қилиб қўйдиган иттифок-йўқ. Бундай иттифок ҳеч ки-мига ҳозирги замонда керак эмас. Ҳамдўстлик-иттифок эмас. У иқтисодий ҳамкорлик макони ҳолос. Биз миллий давлатлар ҳуқуқларини поймол этадиган иттифокларни иста-маймиз!

Чинакам эсда қоладиган ёмби сўзлар! Бу изчил муста-қиллик сиеъатининг овози. Бу шу йўлда майдон кўраётган сабот-матонатнинг овози. Из-чил, ўта ишончли овоз.

Истиқлолимизнинг мураб-бийси бўлиб чиқаётган ориф зиёлиларимиз учун ҳаётимиз, мустақиллигимизнинг қундали-ги шундай чин ўрнак, намуна бермоқда. Одамлар эса би-ри-бирларидан яхши ўрнак, яхши намуна олиб зиёли бўладилар.

МУҲАРРИР

ҚОРАТОШНИНГ ЯНГИ ЖАМОЛИ

Республикамиз ўз мустақиллигининг 5 йиллиги-ни нишонламоқда. Шу қисқа вақт ичида жумҳу-риятимизда талайгина ўзгаришлар рўй берди. Рес-публика пойтахти Тошкентда ана шу ўзгаришлар-нинг аниқсая аққол сезиш мумкин. Маданий-маи-ший шаҳобчалар барпо этилиши, йўлларнинг ке-нгайиши, кўчаларимизнинг янада ободонлаштири-лиши, қўллаб турар жой бинолари қурилаётгани бу-нинг далилидир. Шаҳарнинг Қоратош мавзесида қўп қаватли бинолар билан бирга замонавий гузар қад ростламоқда. Шарқ улумларини ўзида мужас-сам этган бу объектда аҳолига маданий-маиший хиз-мат кўрсатиш шаҳобчалари, чойхона, қаҳвахона, сар-тарошхона ва дорихоналар жойлашган.

Х. КУТБИДИНОВ

Янги Қоратошни барпо этишда фаол иштирок этаётган 76-қўриқш бошқармасининг прораби Муроджон Отамуҳамедов ва ду-радгорлар бригадаси бошлиғи Шавкат Мухаммаджонов;

Қоратошда қад қўйиляётган янги замонавий уйлар. Р. НУРИДДИНОВ олган суратлар

(9-а)

ЯХШИ НИЯТ

Ҳар даврининг ўз талаби билан бир қаторда ўзига хос хусусиятлари ҳам бор.

Жумҳуриятимиз журналистлар уюшмаси ҳам бир вақтлар анчайин мавқега эга муассаса эди. Ўзбекистон Республикаси Матбуотини қўллаб-қувватловчи жамғарма тузилганда-ку, ахли қаламкам дўпписини осмонга отганди, «мана, энди бизнинг кўчада ҳам байрам бўлажақ», дея. Аммо, ислохотлар кучга кира борган сайин бу иккала ташкилот фаолияти билан боғлиқ ноаниқликлар, саволлар юзага тез-тез қалқиб чиқа бошлади.

Нихоят, ўтган ҳафта журналистлар уюшмасининг кенгайтирилган пленуми ва Матбуотини қўллаб-қувватловчи жамғарманинг бошқаруви йиғилиши ўзаро биралиши ҳақида қарор қабул қилдилар.

Эл биле айтган: икки ўн беш — бир ўттиз.

Ҳабарда айтилишича, оммавий ахборот восита-лари фаолиятидаги демок-ратик жараёнларни қучайтириш, матбуот эркин-лигини таъминлаш, журна-листларни моддий-маъна-вий рағбатлантириб туриш-га кўмаклашувчи ижти-моий-сийсий, давлатга те-гишли бўлмаган янги жам-ғарма тузиш тақлифлари-ни тайёрловчи ишчи гуру-ҳи тузилди.

Албатта, бундай эзгу ниятларни олқишламай илож йўқ. Фақат ҳусусий бир мулоҳазаки, ушбу ба-ландларвоз режалар қозғал-ларда қилиб кетмасе.

Урни келиб қолди, яна бир ҳолатни қайд этиб ўт-сак. Ёдингизда бўлса, бун-

дан уч-тўрт ой бурун Ёшлар иттифоқи ўз қунини аранг кўраётган номи улуг, супраси қуруқ ташкилотлардан эди.

Бироқ саяй-ҳаракатлар нати-жасида Иттифок «Қамолот» жамғармаси таркибига кир-ди. Мана энди қарасангиз, матбуотда ҳам, радио-теле-видениеда ҳам «Қамолот» жамғармаси олиб бораётган сон-саноксиз ишлар! Демак, ёшларнинг тиришқоқлиги, ишчанлиги билан жамғарма-нинг молиявий қудрати қўши-либ, ўзининг самарасини кўрсатмоқда.

Биз ушбу мухтасар мақо-ла аввалида давр хусусияти ва талаби хусусида сўз юри-ганимизда аввало ҳар бир муассаса-ташкилотнинг иқ-тисодий бақувват, ўзини-ўзи маблағ билан таъминлайди-ган бўлиши лозимлигини на-зарда тутаяётгандик. Бас, шундай экан, Журналистлар уюшмаси ва Жамғарма қўши-либ ташкил этаётган янги но-давлат жамғармаси қандай ном билан аталишидан қатъий назар, ҳақиқий Жам-ғарма бўлиб қолишини, бо-зор иқтисодидаги босқичма-босқич ўтаётганимиз айнаи қуларда ахли қаламқашни-нг суянчилиги, газета-журна-ларнинг дўст-мададорки бў-либ қолувини тилардик.

Қолганини вақт кўрсата-ди...

БИР ҚЎЛДА ШАРОБУ...

Яхшиямки, турмушда мав-жуд анъаналарни, аниқсая, ҳунарни бир қарор билан йўққа чиқариб бўлмайди. Йўқса, ёдингиздадир, ички-ликбозликка қарши эълон қи-линганди собиқ КПСС МҚ қа-

роридан кейин юртимизда

минг-минглаб гектар узум-зорлар қатори бобгорлару мусаллас, бўза, чоғир тайёр-ловчи ҳунармандлар ҳам го-раб бўлиб кетуви жоиз эди.

Турли навадига бебаҳо узумзорлар бузилди, улар ўр-нига пахта экилди, аммо қў-ли гул бобгорлар қолди. Улар салла ўрнига қалла олишга қаратилган партия сиеъсати ўз-ўзидан, ҳеч қандай қарор-лару фармонларсиз йўқлик қаърига йитиб кетган, яна ўз ишларини аста-секин бўлса-да тиклай бошладилар. Ал-батта, йўқотиш катта эди. Ахир кўнгилдагидай узумзор бир-икки йилда пайдо бўл-майди. Йўқотиш наври эса тиклаш жуда оғир... Бундай шароитда қўшни давлатлар, хориж билан алоқаларни йў-лга қўйишга не етсин.

Фарангистон ана шундай мамлакатлардан бири. Фран-сияда умумий ер майдонини икки фоиздан ошқиро-ғини — бу эса 1,2 миллион гектарни ташкил этади. Улар-да оз эмас, нақ 550 нава узум етиштирилди. Йилгига 60 миллион гекталирт турли ша-роб тайёрланиб, дунёнинг қўллаб мамлакатларига соти-лади. Фаранг шаробини таърифлаб ўтиришга ҳоҳат йўқдир.

Бу борада қўхна Турон за-минини ҳам жуда катта шухрат қозонган.

Самарқанд Андижоннинг, Қўқону Исфарангнинг ширин-шакар навли узумлари билан бир қаторда ўткир шаробла-ри ҳам машҳур бўлган экан. Айни даврда ўшал кутлугъ анъаналарни тиклаш пайти етиб келди, ахир. Ҳар қалай,

Фарангистон мисолидаёқ, дунё сассиқ «бормотуха»лар-ни эмас, тиник, ютуми энгил мусалласларни «Наполеон» сингари бежирим идишлар-да қоняларини харид қили-шини, бошқасига ҳатто қайрилиб қарамаслигини ту-шуниб олиш учун мутахассис бўлиши шарт эмас.

Ўзбекистонлик бир гуруҳ қўли гул бобгорлар ва ша-роб тайёрлаш бўйича мута-хассислар Францияга меҳ-мон бўлиб боришди. Ҳамю-ртларимиз Оврўпо пойтахти ҳисобланмиш Парижни зиё-рат қилиш билан бир қатор-да музофотларга чиқиб, ток-зорларни, шароб ва спирт-ли ичимликлар, шампан ви-нолари ишлаб чиқарадиган завод ҳамда ширкатларда бўлдилар... Ўзбекининг ўрга-надиган замони келди.

ТОМЧИЛАР ЙИГИЛИБ...

Бундан етти-саккиз йил муқаддам, ҳали жамиятимиз-да сотсиалистик мулкчилик яққа ҳукмдор чоғлари, баъзи зўққа ҳамкасбларимиз «Хам-маники» — аслида ҳеч қим-нимас», дейишарди истех-зо билан.

Бу азабдорий куйинганидан айтилган нақл замирига бо-зор иқтисоди шароитида рўй-рост тушуниб ета бош-ладик.

Чиндан ҳам мулк эгасини топсин экан. Мулкни сў-райдиган, назорат қиладиган эмас, уни ўзиники билиб та-сарруф қиладиган шахс, жа-моа бўлгандагина иш олдин-га силжиркан...

Биринчи ярим йиллик якунларига қараганда, рес-публикамизда ҳиссадорлик

жамиятлари сони беш ми-нга яқинлашибди, деҳқон (фермер) ҳўжаликлари эса йигирма мингга. Умуман, қорхоналарни хусусийлаш-тириш саксон фоиздан ош-ди. Бу рақамлар ортида ни-малар турганлигини, биз нималар эвазига юксалиш йилига қадам қўйганлиги-мизни ҳар бир юртдоши-миз илғаб турган бўлса ке-рак.

Фикримиз исботи сифа-тида оламшумул рақамлар-ни келтириб ўтириш шарт эмасдир. Биз кичикроқ зарраларга мурожаат қила қолмайлик. Мулкчилик ша-қлини ўзгартирган КеҒейли гишт заводи ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 250 минг донга кўп гишт ишлаб чиқарибди. Жарқўрган мат-лубот бирлашмаси ҳисса-дорлик тизимига ўтибди-ю қисқа муддат ичида ҳам беш миллион сўмлик қар-зидан қутулибди, ҳам зал-ворлигига фойда олишга эришибди. Энди азаматлар дивиденд миқдорини 300—400 фоизга чиқариш-ни мўлжаллашмоқда экан...

Албатта, санаб ўтганла-римиз денгиздан томчи, хо-лос. Ва бундай дилга ҳуш-нудлик олиб келгувчи рўйхатни узоқ давом этти-риш мумкин. Мухими — он-гимизда, ҳаётимизда ўзга-риш юз берганида. Мухи-ми, агар таъбир жоиз бўл-са, шу тахлитдаги «том-чи»ларнинг бисёрлигида. Зеро, томчилар йиғилиб денгиз бўлади...

Г. МУРОДАЛИЕВА, «МТ» махсус муҳбири

Тахририятга хат БОЛАЛАРИМИЗ НИМАНИ ЎҚИШАЯПТИ?

Кечагидек эсимда, бундан беш-олти йил бурун обуна мавсуми жуда қизгин ўтарди. Ҳар бир вилоят, туман, қорхона, жамоа ҳў-жалиги мактабда, қўйинги, барча идора-ларда обуна билан шуғулланувчи штаблар тузиларди. Ҳукуматчи бўлганим учун мактаб-лардаги обуна ташвишлари менга яқин та-ниш. Хатто биринчи синф ўқувчилари ҳам бирон бир болаларбоп вақтли нашрга ёзи-ларди. Бундан ташқари нашриётларда чи-қаётган китобларнинг кўпчилиги мактаб ку-тубхоналаригагина етиб борарди.

Кейинги йилларда одамлар орасида га-зета ва журналларга эътибор бироз сусайди. Бунинг турли сабаблари бор. Биринчиси, иқ-тисодий қийинчилик. Қозғ, нашриёт жиҳоз-лари, турли хил бўёқлар, компютерлар чет-дан келтириляётгани учун газета ва журна-ларнинг нархи ҳам бирмунча ошиб кетди. Натижада уларнинг нусхаси камайди.

Ҳўш, бу яхшими ёки ёмон? Албатта, яхши эмас. Илгари коммунистлар ўз мафқурала-рини халққа сингдириш учун ҳар қандай им-кониятдан фойдаланарди. Бу имкониятнинг энг биринчиси ва асосийси газета-журнал-лар эди. Улар вақтли матбуотнинг ҳар бир хонадонга, ҳар бир фуқарога етиб бориши учун ҳамма нарсани қилишга тайёр эди. Чун-ки бунинг орқасида уларнинг манфаатлари ётарди. Болалар ишонувчан бўлади. Уларни алдаш, ортиндан эргаштириш осон. Шунинг учун ҳам ўз бобосини танимайдиган айрим болалар Лениннинг расмини қўрган замон «Ленин бобом, менинг бобом» дея шеър айтарди.

Энди-чи! Энди замон ўзгарди. Худого минг қатла шўқри, оозд бўлди. Халқимиз ўз қад-рини тиклай бошлади. Тарихимизни, ме-ро-симизни ўрганишга имконият яратилди. Ле-кин бу қилинаётган ишлар ўқувчига етиб бо-

раятимиз? Мустақиллик мафқураси улар-нинг онига тўла сингдириляптими? Аф-суски, бу саволларга юз фоиз ҳа дейиш қийин. Бугунги ўқувчи асосан дарслик-ларга суяниб қолмоқда. Чунки газета-жур-наллар мактабларга жуда оз миқдорда етиб бормоқда.

Тўри, кейинги йилларда болалар ва ўсириллар матбуоти давлат қарамогига олинди. Аммо уларнинг нусхалари талаб даражасидан жуда кам. Республикада бо-лалар учун чиқариляётган китоблар ҳам оз нусхада босилмоқда. Улар мактаб ку-тубхоналарига етиб бормаяпти.

Бир вақтлар ҳозирги «Тонг юлдузи» бир миллиондан кўпроқ нусхада чиқарди. Муста-қил мамлакат орқага кетиши мумкин эмас. Аксинча, Президентимиз айтгани-дай донг олға интилди. Республикада-да нечта мактаб бор? Ҳар бир мактабга, демак ўртача 500, 600 ўқувчига бир нус-ха болалар матбуоти тўғри келади. Ку-тубхоналаримиз эса ҳамон коммунистик мафқурага хизмат қилган асарлар билан тўла. Чунки уларнинг ўрнини тўлдирибди имкон йўқ.

Президентимиз Йслом Каримов таъкидлаганидек, биз келажаги буюк дав-лат қураймиш. Келажақ эса бугун мак-таб парчасида ўтирган ёшлар қўлида. Хал-қимизда «Нима эксанг шуни ўрасан» де-ган мақол бор. Шундай экан, бугун бола-ларимиз нима ўқияпти? Нима ўргана-япти? Шулар ҳақида жиддийроқ ўйлаб қу-радиган вақт етмадимикан? Матбуот иши-га умумхалқ иши деб қараб, бутун хара-катимизни шунга монанд олиб бораёлик.

Мастура БЕРДИЕВА, Бобўв туманидаги 37-мактаб ўқитувчиси

Санъатимиз фидойилари ОХАНГЛАР АЛДАМАЙДИ

Бу дунёда ҳеч бир воқеа-ҳодисот бежиз содир бўлмас. Ҳар бир оқибат ортида биз англаб-англамаган, илғаб-илғамеган сон-саноксиз сабаблар бор; рўй берган ҳодиса — сув остида тошдай қотиб етган унсурларнинг юзага келиши, — сабабларнинг ҳосиласи, ҳолос.

Ушбу содда мулоҳазалар сўнгги тўрт-беш йил ичида эстрада кўшиқлари бастакорлари сафида юлдуз бўлиб порлаб бошлаган Дилором Омонуллаева билан бўлиб ўтган гурунгносидида тугилди. Зеро, суҳбат аввалидаёқ Дилором опанинг фақат ва фақат санъаткор бўлиб етишишига замин тайёрлаб қўйилганига амин бўлди.

Асли келиб чиқishi самарқандлик Дилором опа машҳур санъаткор, ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист. 20-30 йиллар ўзбек театри калдирғонларидан бири Мухаммадҷон Холмухамедовнинг новараси, яъники, санъатга муҳаббат опанинг қонида бор. Бунинг устига, Дилором опанинг болалиги поэтистиклигининг ҳозирги Чустий ва Новаз маҳаллаларида ўтган. Маълумки, 30-йилларда Абдуқодир найчи, Чустий домла, қолаверса, Мухаммадҷон Холмухамедов сингари маданиятимиз арбоблари истискомат қилишган. Кейинги маҳалладаги ҳовлига ҳам Тамарахоним, Халима опа Носирова, Муқаррама Турғунбоева каби улуг санъаткорларимиз тез-тез келиб туришган.

Хуллас, мана шу далолатларнинг ўзиёқ, Дилором Омонуллаеванинг санъаткор бўлиб етишувига нечоғлик ижобий таъсир қилганини англаб олас бўлади.

Албатта, муҳит ўз йўлига, аммо истеъдод, таъбир жоиз бўлса, тўғза салохият ҳам лозим. Ахир, айтдилар-ку, тўқсон тўқиз-физа меҳнат ёхуд кулай муҳит ҳеч қачон ўша «арзиманган» бир фоиъз талантнинг ўрнини қочқомайди!

Ёш Дилором ота-онасига кувончу хайрат улашиб, беш ёшида ўзи ўқиган эртакларга мусикалар бита бошлади. Сўнг Успенский номидати мусика билан юртиннинг фортепьяно бўлимига ўқишга кирди. Аввал таниқли бастакор Борис Зейдман, сўнграқ эса М.Ашрафий номидати консерваторияда кўлаб кино ва мултифильмлар учун ёзган мусикалари билан ҳаммаимизга яхши таниш бастакор Рўмил Ёмданов кўлида таҳсил олди. Институтдан сўнг икки йил Гулистон мусика билим юртида иш, кейин яна Тошкент аспирантура...

Бир сўз билан айтганда, «Омонуллаева феномени» илдиълари маъна шулардан иборат.

Дилором опа — профессионал бастакор. У киши билан бе-малол мусикачиларнинг турли жанрлари ҳақида гапириш ўтирарасида. Жумладан, барча жанрлар орасида биринчи ўринга чиқиб олган эстрада кўшиқчилиги ҳақида ҳам.

Ўз-ўзиндан аён, ҳар инсоннинг таъби ҳар хил, кимга қалам-пир ёқади, кимга шакар. Аммо сўнгги пайтларда ёмғирдан кейинги кўзқоринлардай бодраб қайтаётган турли номдаги эстрада даставлари, уларнинг сон-саноксиз чўчал ашулалари, бунинг устига ўзларини аллақандай «поп», «рок», «метлз» услубларида эканликларини бот-бот таъкидлаб айтаяверишлари, очигини айтганда, кўпчиликка ҳам бўлмаяпти. Телевизор кулони бурсангиз бас, бутун бошли ашуладан иложини қилсангиз бир-иккита ўзбекча сўзни аранг топиб оладиган ашула жаранг-лайверади, яна денг ўша сўзлар ҳам ғалати лажҳада, талаффузда ижро этилади, баъзини чет эллик раққос болалар келиб машқ қилишгаётгандек...

Бу аҳволда миллий кўшиқчилигимизнинг эртанги қуни қандай кечад?

Хавотиримизни эшитган Дилором опа Омонуллаева кулим-сираб қўйди.

— Ёдингизда бўлса, биз ҳам ёшлик пайтларимиз «Бони М», «Битла», «АББА» деган ансамблларни ётиб олиб эшитардик. Турги, мен ҳозир ҳам уларни эшитиб тураман, фақат энди қабул қилиш дараҳам сал ўзгарган... Ёшларимизнинг турли услубдаги кўшиқчили соҳаларига қизиқишларига келсак, мен бунга табиий жараён сифатида қабул қилган бўлардим. Ахир, барча ўн тўрт яшар ўсириллардан, айтиайлик, «Қаро кўзумчи» тушунини талаб қилиб бўлмайди-ку! Бунинг устига, ёшлик — сал шовқин-суронини, ўйнақчи оҳанглари, рансиманча кўйларни ҳис қўлади. Шундай экан, маъли, ёшларимиз қизиқишини, ўрганишини, ижро этишини. Менинг эса бир нарсасга иймоним қол-ми: ҳалқимиз — санъатни беҳад нозик ҳис қиладиган, икжа табиилати ҳалқ. Унинг юракидан ҳай олиш осон эмас. Бундай бахтга фақат ҳақиқий санъаткорларгина мушарраф бўладилар. Қаранг, ўзини санъаткор ҳисоблаб юрган қанча. Ёл назарида-гилар эса бармоқ билан саналар...

Мен фақат ёшларимизнинг қизиқиши тартибсиз тарзда, ҳар ким эпланганига бўлишига қаршман. Қани эди, ўзимизда махсус эстрада мактаби очилса. Унда жохон кўшиқчилиги жанрлари пухта ўргатилса. Шубҳасиз, бундай мактаб миллий кўшиқчилигимиз негизида эстрада соҳаси бўйича ҳам кўп эзгу ишларни амалга оширган, ҳатто ўзбек эстрада кўшиқчилигини жохон микёсига олиб чиқилишига ўз хиссасини қўшолган бўлурди.

Хали айтиб ўтганимиздай, Дилором Омонуллаева — профессионал бастакор. У киши ўзи «академик жанр» деб атайдиган кўп овозли мусика соҳасида катта-кичик асарлар яратиб, мутахассислар назарига тушиб улгурган. Опа бот-йўғи ўн ёшида симфоник асар — беш қисмий сюита ёзиб, манаман деган мусикашунослар олқишига сазовор бўлгани хусусида матбуотда ўқигандик. Навбатдаги савол шу ҳақда бўлди.

— Э-ҳа, даврларим? — яшаб кетди Дилором опа. — Эсимда, албатта эсимда. 1977 йил эди шеклиди. Ўзбекистон бастакорларининг янги асарлари қаторида менинг ҳам илк йирик асаримни эшитадиган, баҳолайдиган бўлиб қолдишди. Премера денг, 18 майда. 15 майда эса Москвага учиб кетишим керак.

«Акс садо» деган ансамблда қатнашиб, Қозим Қаймов, Мансур Тошматовлар қаторида ўша пайтлар машҳур бўлиб кетган «Сен бўлмасанг ёнимда» кўшигини ижро этишим керак. Хуллас, икки йўлдан бирини танлашим лозим эди: ё хонандлик, ё бастакорлик. Шундай синов паллалари менга тўғри йўл кўрсатган падади бўзқуворимга минг раҳмат. У киши қисқагина қилиб: «Сен истаган пайти хонанда бўла оласан, премьеранг эса ҳаётда бир марта келадиган омад», дедилар. Шундай қилиб, бастакорлик йўлини танладим. Бундан ўзим ҳам жуда хурсандман...

Дароёқ, хонандлик салохияти ҳам барибир алал-оқибат ўзини кўрсатди: яқинда Дилором опа ўзи яратган кўшиқлардан бирини ўзи ижро этди (балки телеэкранда кўргандирсиз); энг кулай томони эса опа кўшиқчиларга «ундай айт, бундай айт» деб ўтирмайди, янги кўшигини магнит тасмасига ёзди-да, аввал танишиб чиқсин учун хонандага беради-қўяди.

Ўрни келиб қолди, Дилором опанинг хонандаларини «чертиб-чертиб» танлаб олиши ҳақида ҳам бир оғиз қистириб ўтиб кетайлик. Опа ҳозиргача етмишдан ошқ кўшиқ ёзди. Улардан ўтизтази ижро этилди, ҳолос. Қолганлари ўз кўшиқчиларини кутмоқда. Опа ҳар бир кўшиқни ўз фарзанди каби ардоқлайди, дуч келган биринчи талабгорта топшириб юбаравермайди...

Бу борада, албатта, Д.Омонуллаева — Қумуш Раззоқова дўстини «юлдузи юлдузига» тўғри келиб қолганининг сифатида олиш мумкин. Дарҳақиқат, Усмон Азим шеърларига оқиб этилган «Мухаббатнома» туркумидаги олти кўшиқ — «Ёмғир ёғди», «Мен сени ҳеч кимга бермайман», «Сиз ёққансиз менга ҳамма», «Саратоним кетди», «Икки дарахт», «Хар кеча» сўнгги йиллар ўзбек эстрада кўшиқчилигининг энг нодир намуналари сифатида ҳар бири-мизнинг хондонимизга кириб қолди. Талабалар ҳақида-ку, ёзиб ўтирмасак ҳам бўлар — улар Д.Омонуллаева — Қ.Раззоқова «фанат»ларига айланмишди-қолди. У.Хошимов ёзганидек, талабаларга маъқул келдики...

Шундан кейин бошланиб кетди... Ҳозиргача турмуш ўртоғим биринчи тингловчим, биринчи баҳо бергучи мунаққидим. Ахир у киши ҳам консерваторияни битирганлар... Ниҳоят, Дилором опа билан ижод сирлири ҳақида суҳбат-лашдик.

— Биласизми, менимча, ижод — фақат муҳаббат туфайли, муҳаббатнинг қудратли эвазигагина содир бўлади. Ахир, бундай йўлба қарасангиз, жами тирилик, ер юзи ҳам аслида Яратганининг муҳаббати туфайлигина пайдо бўлганамиз...

Мен ҳеч қачон «бугун фалон шёърни кўшиқ қиламан» деб иш солишга ўтирмайман. Бу ойлба давом этадиган жараён. Масалан, Усмон ақиман «Ёмғир ёғди» шёърини икки йил мобайнида ёд олиб юрдим, аммо кўшиқ оханги мутлақо тусатдан тугилди... Шунга ўхшаб, икки оханги, сеҳри бор шеърларни тўплаб, ёд олиб юраман. Вақти-соати етганда эса уларни мусикага солишга ҳаракат қиламан. Ахир яхши шёър — яхши кўшиққа айланади. Яхши кўшиқда эса шёър охангини бузадиган биронтаям ортиқча нота бўлмаслиги лозим...

Гурунгносидида айни кўнларда қилинаётган ишлар, хусусан, «Ўзбекистон — Ватаним» кўшиқлар танловининг якун-ловчи босқичи қай тарзда кечаётгани билан қизиқдик.

— Танлов ҳаётиимизда тарихий воқеага айланди. Тасаввур қиласизми, унда эллик мингга яқин ижодкор ўн мингдан ошқ кўшиқ билан иштирок этди! Ун минг-а! Бастакорлар уюшмасига келган шёърларни, мактубларни бир ўқиб қўйинг. Улардан тоза журакларнинг бегубор хис-туйғуларни ўқибир тургандек... Бундай йил номларни кишини илҳомлантирмасдан қолмайди. Мен ҳам фақат Ватан мавзюида З.Обидов, Ж.Жаббаров, З.Муминова каби шoirларнинг шеърларига ўн битта ашула ёздим. Улардан иккитаси танловга тасвия этилди. Биттасини ўзим ижро этипман...

Бастакор Дилором Омонуллаева билан суҳбатимиз узоқ кечи-ши мумкин эди, албатта. Таассуфки, гурунгносидидаги Бастакорлар уюшмаси Раиси хонасига чет эллик меҳмонлар таширф буюриб қолдиши. Биз сурат ва сийрат бирлиги ҳақида кўп езамиз. Ҳатто бирон бир ёзувчининг шахси ҳақида тўлиқ маълумот олмақчи бўлсанг, унинг асарларини ўқиб чиқ, деган ҳикмати гап кундалик турмушимиз аксиомасига айланиб кетган. Назаримизда, айнан ушбу гани бастакорларга ҳам таъдиқ этса бўлади. Суюкли бастакоримиз, оқила аёл, изланувчан мураббий Дилором Омонуллаева хусусида янада кўпроқ маълумот олишга қизиқсангиз, у кишининг бири-биридан гўзал, оҳангдор, ажойиб кўшиқларини қайта-қайта тинглаб қўйинг... Оханглар алда-майдилар...

Гулчехра МУРОДАЛИЕВА,
«МТ» махсус муҳбири

ИСТИҚЛОЛГА БАҒИШЛОВ

АМЕРИКА ХАТЛАРИ

АҚШДА ЎЗБЕК МАҚОМАЛАРИНИ ТИНГЛАШМОҚДА

Ўрта Осиё халқларининг тили, адабиёти, тарихи, этнографияси, иқтисодини таъдиқ этиш мақсадида АҚШнинг Индиана университетида ўқишга келадиган аспирант ва докторантлар анча таҳрибали бўлишди: улар ўзлари ўрганимқочи бўлган минг-така халқи ҳаётига оид адабиётларни синчиклаб ийишди. Тиш-ларни ўтмайдиған китоблар, матн, ҳужжатлар бўлса, авваллаб-асраб, ўзлари билан университетга олиб келишди ҳамда уларни ўрганимагунларича тинчишмайдди.

Кейинги йиллар ичида АҚШ ва Канаданинг турли ерларидан ўқишга келадиган талабалар ўзлари билан ўзбек классик ашула, куйлари ёзилган кассета, дискларни олиб келтиришди, табиийки, ўзбек классик куйлари, кўшиқларига оид саволлар билан мурожаат этишди.

Бундай кассета, дискларни ўрганиб чиқиб, уларни АҚШда ишлаб чиқариб, турли-туман шаҳар-кентларга сотиб кун кўраётганлар билан ҳам суҳбатлашдим.

Мен ўрганиб чиққан кассеталарнинг биринчиси «Марказий Осиё мусикаси усталари» («Masters of Central Asian Music») деб номланган, унга асосан машҳур санъаткор Турғун Алиматов ижро этган куйлар, Муножот Ёйўлиева ашулалари ҳамда Қашқадарё вилояти Деҳқонобод туманидан бўлган бахши Қажор Раҳимовнинг термалари, жазми ўн битта асар киритилган.

Турғун Алиматов ўғли Алишер Алиматов (дўтор) билан биргаллик «Ўй, сабо», «Тановар» куйларини, санъаткорнинг яқса ўзи танбурда «Рохат», «Чўли Ирок», дўторда «Эски тановар», сатода «Наво» куйларини ижро этган.

Хонанда Муножот Ёйўлиева устози Шавкат Мирзаев (рубоб) ва бир гуруҳ созандалар жўрлигида айтган «Тановар», «Омон ёр», «Ўй, дилбари жоним», «Ушшоқ» ашулалари ҳам мана шу кассетадан ўрин олган.

Маъзур кассетанинг А томониға жойлаштирилган олти куй ва кўшиқ 30 минут 27 секунд. Б томонидаги туртта куй ва кўшиқ ҳамда дўмбра термаси 29 минут 03 секунд давом этади.

Биз сўз юритаётган кассетага Марказий Осиё мусикаси ва ижрочилари ҳақида қисқача маълумот (матн) ҳам илова этилган.

Ўзбек миллий куй ва ашуларидан иборат бу кассетани АҚШда истикомат қилувчи, яҳудий мусикашуноси Тед Левин ва Тошкент Консерваториясининг собиқ кафедрга мудири Отаназар Матёкубов тайёрлаганлар. Мусика тарихи, хонанда ва созандалар ҳақидаги маълумотини ёзишда АҚШ Пенсилвания уни-верситетининг профессори, мусикашуноси ва фольклорист Валтер Фелдман ҳам қатнашган.

Қисқача маълумотда Турғун Алиматов ва Муножот Ёйўлиева ижодларининг ўзига хос томонлари хусусида батафсил тушунтириш берилган.

Мутахассислар Турғун Алиматовнинг ижрочилик услубини неоклассизм деб ҳисоблайдилар.

Муножот Ёйўлиева мутахассисларнинг фикрича, санъатдаги ўз ижодини чамқоқ каби қачнаб бошлаган: «Қўпгина санъаткорлар чамқоқ каби қачнаб, санъатга кириб келадилар-да, худди шу чамқоқ каби тез ўчиб, йўқ бўлиб кетадилар. Бирок Муножот хонимда бундай бўлмади», деб тўғри хулосага келадилар улар ва бунинг сабабини ахтариб, ушбу мақбул фикрни баён этишди: (а) Ўзбекистонда ҳамма билади, Муножот Ёйўлиева бойлик кетидан қувиб, тўйларга бориб, ашула айтмайди; (б) ёш ўзбек аёли маънавий обрўйига пўтур етказмаслиққа, ўзига доғ туширмаслиққа ҳаракат қилади; (в) баъзи ёш замонавий хонандалар енгил-елли мусикага интилгани ҳолда унинг (М. Ёйўлиеванинг) репертури ўз овозига мос классик кўшиқлардан ташкил топган.

М. Ёйўлиеванинг муваффақиятларида созанда Шавкат Мирзаевнинг ҳам меҳнати сингналганини АҚШ мусика шинавандалари қисқача маълумотдан қилиб оладилар.

Профессор В. Фелдман бир дунёсиде ўзбек халқ оғзаки ижоди бўйича мутахассис саналди. У ўзбек тилини билганлиги учун ўзбек халқ бахшилари термаларини ҳам тушунади. Иловада у ўзбек бахшиларни, хусусан бахши Қажор Раҳимов тўғрисида маълумот берган.

Маъзур кассетага кирган ўзбек куй ва кўшиқлари 1990 ва 1991 йиллари Ўзбекистонда ёзиб олинган.

Т. Алиматов, М. Ёйўлиева, бахши Қ. Раҳимов 1991 йил қуада АҚШдаги «Осиё Жамияти» («Asia Society») томонидан тақдиф этилиб, улар турли шатларда концерт берган эдилар. Уларнинг сафарлари бошланишидан олдин бу кассета тайёрланган бўлиб, концерт кўнлари ҳам у томошабинларга сотилган.

(Ҳар бир кассета 10 доллардан, Биргина Айюова университетида берилган концертдан олдин бир неча юз кассета сотилган) Кейинчалик мен Айюова университетидаги борганимда, уни-

верситет профессорларида Т. Алиматов, М. Ёйўлиева, Қ. Раҳимов ижро этган куй, кўшиқлар ҳақида ҳаяжонлиб гапириб беришди ва кассеталарни олиб келиб, кўшиқ сўзларини тушунтириб беришни илтимос қилишди.

Ҳарб мусика санъатида сўнгги ўн йилликлар мобайнида Шарқ мусика меросига мурожаат этиш, шарқ куйларидан илҳомланиш жараёни қучли бўляпти. Шу сабаб Шарқ мусикасига қизиқиш кундан-кунга ўсиб бормоқда, Шарқ халқлари миллий куй, ашулалари ёзилган кассеталарга талаб ортапти. Ҳарб мам-

лакатларида, жумладан АҚШда ашуларимиз матнини тушунмасалар ҳам, кассеталарни сотиб олиш пасаймапти. Мана шу боисдан ҳам биз фикр юритаётган кассеталар дўкон жовонларидида узоқ туриб қолмаган.

Т. Алиматов, М. Ёйўлиева ва Қ. Раҳимовларнинг куй-кўшиқлари ёзилган кассета кийимлот ҳеч ерда кўрсатиб ўтилмаган. Кассетага илова қилинган маълумотномада бирорта кўшиқнинг ҳам таржумаси берилмаган ёки мазмуну тушунтирилмаган бўлса ҳам, уни кўшиқ ишчиболари сотиб олишган. Бўхоро яҳудийлари кўшиқларига бағишланган бошқа бир кассета «Бўхоро. Осиёнинг мусикавий чорраҳалари» «Bukhara. Musical crossroads of Asia» ҳам Тед Левин ва О. Матёкубов ҳамкорлигида тайёрланган ва пошта Вашингтондаги Смитсонин (илмий-таъдиқот) институти (Smithsonian institution) тамғаси билан савдога чиқарилган.

Кўшиқ ва куйлар ёзилган кассетага илова этилган анча катта ҳажмдаги маълумотнома матнида ҳар бир кўшиқ, куй тарихи ёритилган, айрим ҳолларда баъзи кўшиқларнинг, масалан, «Мурғак», «Арзон», «Тора диний китобидан ўқишларнинг» иғли-лизо таржималари, яҳудийча матнлари ҳам берилган, баъзи бир кўшиқларнинг мазмуну тушунтирилган.

Маъзур кассетани сотувга тайёрлаган мутасадди кишилар уни фақат АҚШ, Канадада истикомат этаётган Бўхоро яҳудийлари сотиб олиши мумкинлигини назарда тутган бўлишлари эҳтимолдан узоқ эмас. Бирок жохон тижоратда шундай қонунлар бори, уларни бузиш катта жарималар тўлашга олиб келади.

Ўзбекистоннинг қадимги, тарихий шаҳар, вилоятлари номлари, масалан, Бўхоро, Самарқанд, Хева, Фарғона бутун дунёга машҳурлигидан бу номлар билан чиқариладиган ҳар қандай мол харидордир бўлиб, жохон бозоридида қачон сотилсади. Ҳозир кўнларда Париж, Румо, Техас ёки Сони, Хонда, Тойота (Япония учун), шампан, коняк (Франсия учун) номлари жуда катта фойда келтирувчи шахсий мол саналгани ҳолда, Бўхоро атамаси ҳам Ўзбекистон мулки саналиши табиий бир ҳолидир. Эркин бозорда мулк даҳхониз бўлганлиги сабабли биз Ўзбекистонликлар мусикачилининг дастлабки йиллариданқоқ бу масалада ташаббусини ўз қўлимизда тутишимиз лозим бўлади.

Кейинги йилларда дунёнинг бир қатор йирик марказларида, шу жумладан, Нью Йоркда ҳам, «Бўхоро», «Тошкент», «Ўзбек чойхонаси» номли ресторон, ошхоналар очилди. Ўзбекистонда бунинг биз учун ёқили томони бору, зифи томони йўқ-дек. Лекин «Бўхоро» номини савдо тамғаси сифатида ишла-тиш фақат Ўзбекистоннинг ихтиридадир, демокимиз.

Маълумки бир гуруҳ собиқ фуқароларимиз, Бўхоро яҳудийлари, хонанда ва созандалар ҳозир АҚШда яшашапти. Уларни ижро этган куй ва кўшиқларни чиқариш уларнинг ихтирида. Бирок ўзбек макомлари, шовмақомни ҳам ҳар ерда ўз номи, аъмоли билан атамоқ шарт.

«Марказий Осиё мусикаси усталари» кассетасида ўзбек макоми ва бахшилар санъати ҳақида сўз юритиб, «мақом шаҳарлар ва саройлар мусикаси бўлгани ҳолда, элик санъат (бахшилар санъати назарда тутилган — Х. И.) эса кишлоқ ерларга хосдир» («if magam is the music of cities and courts, then the art of epic belongs to the countryside») деган ва ҳозирги маданий ҳаётга мос келмайдиган фикр баён қилишган.

Иккинчи бир томондан АҚШ ва Канададаги мусика шинавандаларини қалғитмасдан, яҳудийча диний китоблардан ўқилган байтларни «Бўхоро. Осиёнинг мусиқий чорраҳалари» деб номлаш ўрнига «Бўхоро яҳудийларининг қўшиқ ва диний қўшиқлари» деб номланса, ҳақиқатга ҳиёнат қилинмаган бўларди. Турги эмасми?

Отаназар Матёкубов — иқтидорли мусикашунос. У АҚШдаги дўстлари билан алоқа ўрнатиб, ҳамкорликда юқоридаги кассеталарни сотувга тайёрлаган.

1992 йили Ўзбекистон Вазирлар Маҳкамаси «Мерос» деб аталган хайрли бир дастурини қабул қилишган эди. «Мерос» дастурига мусиқий ҳожириги мамлакатларда сақланаётган бизга тегишли осор-атикаларни, санъат, мусиқ қилимига оид асарларимизни тўплаш ҳақида тутилган. Бирок кейинги йилларда санъат, мусика асарларимизни, қадимги қўбизмалар ва уларнинг нусхаларини чет элларга олиб чиқиб кетилиши ҳоллари учраётпти. Биз бугун бу ҳолга жиддий эътибор бермасак, эртага кеч бўлиб қолиши мумкин.

Хайрулла ИСМАТҲУЛЛА,
Индиана университети Марказий Евро-осиё таъдиқотлари бўлими.

21 июн, 1996 йил.
Блумингтон шаҳри.

ЗАФАР КҮЧАСИДА МУЛОҚОТ КҮПНИ КҮРГАН КИШИНИНГ ҲИКОЯСИ

Чилонзор туманида Зафар номли пидеоларнинг серкатоно қўчаси бўлиб, унинг давоми ақа-ўқа хофизлар Шоқосим, Шоолмиларнинг аввалги боғидан ўтиб, машҳур Тўйчи хофиз яшаган ҳовлига қурилган 29-поликлиникадан ўтиб метронинг Ҳамза бекатиға боради. 2—3 маҳалла халқи шу қўча орқали метро, трамвай, автобус, троллейбус, мактаб ва магазинга қатнайди. Қўчадан эркак, аёллар ва болалар бетиним ўтиб турадилар.

Шу йил июн ойи бошларида одатим бўйича соат унларда шу қўчадан метрога борар эдим. Қўчадан ўтувчилар менга салом берад, алик олиб дуо қилиб йўлимда кетар эдим. Бу ҳолни кузатиб орамдан келадиган нотаниш кимса менга яқинлашиб: «Бу сизга салом бериб ўтганларни танийсизми?»—деб сўради. Мен: «Йўқ», дедим. У: «Нега унда сизга салом беришди?»—деди. Мен: «Ўзингиз қаердан бўласиз?»—деб сўради. У: «Московдан», деб жавоб берди. Кейин йўл-йўлакай Москвада геодезия фанидан дарс ўтиши, дотсент эканлигини айтди. Шу кўнларда раффиса билан савҳатга келишгани, танишларининг машинасида Самарқанд, Бўхоро шаҳарларига бориб, у ердаги осор-атикаларни қўриб, завқланиб қайтишганини ҳикоя қилиб берди.

—Раффиса архитектор бўлгани учун ҳамма меъморий ёд-горликларни диққат билан кузатиб,—деди ҳамроҳим,—менга ҳам тушунтириб берди. Хотинимнинг айтишича, бинолар риб-зиёт қонун-қоидаларига мос қилиб қурилган. Бу ўша даврдаги қурилиш қилган кимсаларнинг юқори маалаки, илмли ва билимдон эканидан дарак беради. Бу савҳатимиздан хурсанд-миз, бизда ўчмас таассурот қолдириди. Тўрт кун машинада юриб чарчаганимиз ҳам билинмади. Чин журакдан ўтмиш аждодларингизга раҳматлар айтмасиз.

Унга яхши сўзи учун миннатдорлик билдирдим. —Дўстим, сизнинг сўзингиз президент Миттераннинг гапини эслатди. Миттеран Ўзбекистонга келганида «Сизнинг халқингиз жохон илм-фанига катта хисса қўшган халқ, Ал-Хоразми, Ал-Беруний, Ал-Фарғоний, ўлугбек каби олимлар номи жохон фани ахиларига маълу. Уларнинг номи машъал каби илмини ёритади. Сизларда ўшаларнинг қони бор», деган эди.

Галпа берилиб, метрога бориб қолганимизни ҳам сезма-миз. Икки ўзбек йигит диқ этиб туриб бизга бўшатган ўринга ёнма-ён ўтирдик, поезд келишини кутдик. Қўчада гапимизни давом эттирдик.

—Дўстим, сиз ўзингизни таништиришда, касбимиз бир экан. Боя берган саволингиз мени қизиқтириб қўйди. Йўлда салом берган кимсалар менга таниш эмас дедим. Ҳақиқатдан, мен уларни қўпни билмайман ва танимайман. Лекин улар салом беришди, мен алик олдимки, бу бизнинг халқи-

мизда илгаридан қабул қилинган одат ва инсоний вазифа бўлса керак. Бизда катталарни ҳурмат қилиш қонимизга сингиб кетган, ёшликдан шундай тарбияланганмиз, катталарга ҳар ерда ҳурмат бажо келтирамиз. Бу одатимиз сизга ғалатиноқ кўринди шеклими?—дедим.

Ҳамроҳим:

—Бу яхши одат, лекин бизда бу одат йўқ,—деди.

Поезд келди, вагонга чиқдик. Икки ўрта ёшли ёнма-ён ўтирган ўзбек киши ўринларидан туриб бизга ҳой бўшатдилар. Мен ўтиришга имо қилдим, лекин ҳамроҳим ҳайрон бўлиб қифтини қисди, меним ийомим билан ўтирдик. Секим мenden: «Бўлар сизга танишим» деб сўради. Мен: «Йўқ, у

ИСТИҚЛОЛГА
БАҒИШЛОВ

Абдурахмон ОРИТҚОВ Тошкент Давлат техника университети фалсафа кафедрасининг профессори.

1968 йилда докторлик диссертациясини ёқлаган. 1969 йилда профессорлик илмий унвонини олган. 1979 йилда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби унвони берилган. Журналист.

120 табоқ босма ҳажмда асарлар эълон қилган. Кўп йиллардан буён нутқ маданияти муаммоси билан шуғулланади.

Олий ўқув юртинининг филология, журналистика факультетларида сўнгги йилларгача Ўрта Осиёда илк ўрта асрлардаёқ воизлик, яъни нотиқлик санъатининг вужудга келганлиги ва тадрижий тақомил топиб, XV аср охирига келиб, анчагина ривожланганлиги ва кенг тарқалганлигини деярли эътиборга олинмади. Нотиқликнинг сарчашмаси антик дунёдагина мавжуд бўлган, риторика, яъни нотиқлик ҳақидаги фан қадимги Юнонистон ва Румода шаклланиб деган унча тўғри бўлмаган қарашлар ҳукм суриб келди.

«МТ» шарқ нотиқлик санъати ҳақида бир қанча мақолалар бериб боришни мўлжалламоқда.

Абдурахмон Ортиқовнинг бу мақоласи сизни бу антиқа соҳадаги қарашлар билан таништиради.

ВОИЗ

бошлаганлар; ва уларни воиз деб атаганлар. Воизлик касб тусини олган ва кўпгина воизнинг исми-шарифи ёнига қўшиб айтилган, ёзилган.

Ўрта Осиё воизлик санъати ҳазинасига, даставвал, Иршод Баҳоуддин Валад, Жалолиддин Румий, Қозий Шийи, Меҳнағий, Рўзғайи, Ҳусайн Қошқий, Муин Воиз сингари бир неча суҳандорлар гоёт бой хисса қўшганлар. XII асрдан бошлаб воизлик санъатининг назария ва амалиёти, талқини-таъсиби, тарихий, услубий рисолалар бизгача етиб келган; республика кўлемли фондларида сақланмоқда.

Бу санъатга тарихий, шoir, муҳаддислар ҳам ўз асарларида дахлсиз бўлмаган. «Йул-йўлак» салмоқли хисса қўшганлар. Чунинчи, Али Яздийнинг «Зафарнома»-сида, Навоийнинг «Маҷлисун-нафос»и, «Мантиқут-тайр»и, «Маҳбубул-қулб»и, «Хамса»и, «Чор девон»ида бу ҳақда қимматли фикрлар қўл. Восидий ва тарихнавис рисолаларида атоқли воизларнинг маҳорати, услублари ҳусусида мулоҳаза юритилган.

Халқимизнинг илк, машҳур воизларидан бири Воиз Иршод бўлган. У кўпгина илмлар, айниқса тил-адабиёт, халқор сийасатдан бохабар бўлган; ўз даврида давлат арконлари назарида ҳам, халойик кўз ўнгитириб турди, Сўнг болалар уйга кетишга тайёрландилар, 3 қисмга бўлиниб ота бир гуруҳнинг олдида тушиб кўлларидидаги кичкина байроқча билан катта кўчанинг ўртасига аввал ўзлари бориб турдилар, машиналар тўхтаган, болалар худди бир чизик устида терилгандек кўчанинг нариги бетида ўтиб олишди. Домла болаларга

Сўхбат охирида ота болаларга шундай топширик бердилар:

—Болалар, келгуси дарсимизга ҳаммамиз ҳовлинигиздаги дарахтларнинг номларини билиб келинглар? Шундан мен 6 ёш бўлсам ҳам Оқилхон отанинг меҳрибон ва гоётда моҳир ўқитувчи эканлиги, камтарлиги, болалар билан гоётда таъсирчан тилда сўзлаши-

лар. Бу табарруқ сиймолардан Меҳнағий — ўз замонасининг аллома нотиқларидан бири — ҳокимдорлик билан ҳаёт кечирган. Навоийнинг эътирофи эътишча, унинг воизлиги донишмандлигидан кам эмас эди; унинг «ваъз махлиси» бағоят чарм ва пушур воқеъ бўлур эди». У ўз тингловчиларининг қалбига бориб етган; демак, у оташнафас, пурҳикмат воиз бўлган. Бунинг устига унинг бил-ми доираси кенг, мазмун тира-н нутқи ранг-баранг, жара-нгор эди. У шоху гадони жара-нгор асир эътиш даражасига кўтарилган эди.

Воиз Риёзий эса олим, му-даррис ва шoir эди. Навоийнинг таъбирича, у «ваъз айтиб, минбарда ўз аштор (шеър)ини ўқиб, йиллаб ваҳди ҳол қилур эрди». Бу ҳол унинг гоёт заковатли нотиқ, улкан сўз устаси-лигидан ёркин далолат бера-ди.

Ажойиб нотиқлардан яна би-ри Қошқий буюн Мовароун-наҳрд машҳур ва манзур бўл-гани боис унинг номи ёнига воиз тахаллуси қўшиб айтилар эди. Бу сиймо ҳазрат На-воийнинг замонадонлиги ҳамда дўсти бўлган; улғу шoir унинг ижодига қамолли эътиром ила қараб, уни соҳиб суҳан деб таъсифлаган.

У воизгина эмас, катта ил-мий тадқиқотлар олиб борган аллома ҳам эди. Бу борада На-воий унинг машҳур ишлари борлигини қайд этиб ўтган.

Санъатшунос С. Иномжўаев эрон олими Нафисийни далил келтириб, Қошқийнинг асар-лари 40 та бўлганлигини эсла-ти, ўз рисолаида булардан 14 тасини қайд қилган. Шуларни-н ўзиёқ, бу муаллифнинг ёзи-шича, «илму фаннинг адабиёт, тарих, диния, ахлоқ, эстетика, ҳуқуқшунослик, астрономия ка-би унлаб тармоқини қамраб оладиган бу асарлар мажмуа-си Қошқийнинг нақадар зўр қудрат ва билим эгаси эканли-гидан жонли шаҳодатлар».

Ўз даврида Хиротда энг за-бардаст воизлардан яна бири Муин воиз эди. Унинг хақида ум энг кўп маълумотлар Ми-ғраишнинг табарруқ қалам-ларига мансубдир. Бу зот уни-нги таъсифига махсус ва кенг ўрин, эътибор берганлар.

Бу воизнинг ақиси Низомид-дин давлат арбоби бўлган. У укасини икки марта Хирот шаҳ-

ри қозиллиги лавозимига тайинламоқчи бўлган. Аммо у рад жаъобини бериб, воизлик-ни тарқ этмаган; бу санъат-нинг юксак нўқулларига инти-лган. Интилагига толе ёр де-ган нақл унинг фаолиятида ҳам тасдиқланган.

Муин нутқ пайтида ажиб ҳа-ракатлари билан сўзларининг таъсир кўчини янада оширар экан.

Муиннинг ваъзларини тинг-ловчи шинавандлар сабрсиз-лик билан кутганлар. Унинг айниқса жума намози, рама-зон, қурбон хайитлари кунла-рида айтдиған ваъзлари ҳам-мани лол қолдирган; нодир ходиса ҳисобланган. Кишилар узок-узоклардан унинг мавъи-заларини эшитиш, ибрат олиш учун келганлар. У даврларда оммавий ахборот воситалари йўқ бўлгани учун фўқаролар орасида ваъзга ишқивозлик кенг тарқалиб, мавлоно Му-кимийнинг далолат беришича, яқин йилларгача давом эт-ган. Афсуски, энди ваъз (лек-сия) ўқиш ва тинглашлар ананаси пасайди. Ажаб эмас, яна жонланса.

Тарихнавис Хондамирнинг таъкидлашича, Муин ўз ваъз-ларида ҳеч қимми юз-хотир қилмаган, бинобарин, муро-са-сиз бўлган; хатто давлат ар-бобларини ҳам, (одоёб, ҳурмат доирасида бўлса керак) де-сиз танқид қилмаган. Шунин-н учун унинг илхосмандлари ҳам, бадҳоҳлари ҳам гоёт кўп эди.

Шамсиддин Сомий «Комус ул-аълум» лугатида бу воизи-ни донишманд олим деб атаган ва унинг 5 та асар яратганли-гини таъкидлаган.

Воизларнинг ақсариёти ўз-ларига нисбатан зўр талаб-ча бўлиб, тингловчилар ҳу-қуқларига катта билим ва эъзозий эланишлар билан қичқилар. Кишилар маънавий тарбиясига улкан улўшларни қўшганлар. Воизлик санъати бизнинг янги замонамизда ян-чи тарзда тикланиши. Пре-зидентимизнинг маънавий сийасатини одамлар қалбига синдиришда муҳим омилга айланиши зарур. Бунинг учун улўши маданиятининг бора-ча керакли андозаю меёрлар мавжуд.

Абдурахмон ОРИТҚОВ, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби

Мусаввир ва тасаввур

ТОНГ НУРИГА
ҒАРҚ

«Қўшиқ»

Рассом Р. Аҳмедов.

Эх-а чизган асарларини санаб, саногига етиш қийин. Ўзига хос, жуда ҳаётий, пухта яратилган асарлар, Булар Ўзбекистон дав-лат санъати музейи жамғарма-сидан ўрин олиб турибди.

Шўро замонида ижод қилган рассомлардан қўпи сийасатдан йўриқлашишга мажбур бўлиш-ганда рассомларнинг раҳбари бўлиб ишлаган Раҳим Аҳме-дов у томонларга сира эътибор бермай, халқларини бир жойга қўйиб, ўзқини қўлаб, халқни, Ватани, ҳаётини севиб, сира то-лиқмай, яхши кайфиятда гуру-глашиб ижод қилавердилар.

Миллий урф-одатлари, ҳаё ва ифтиқорини йўқотмаган ўзбек хотин-қизлари, ўзбеклик гуру-ларини сўйсатирмаган эр киши-ларни қишга завқ берадиган қўёқларини яратиб, муҳлис-ларини хушлуд этаквердилар. Ўша калларда ҳар бир яратган асар-ларидида миллий рух, келажакка ишонч аниқ сезилиб турарди. Миллий қўриқини, миллий қи-яш, миллий ўй-халлар ҳамма асарларида ақс этганди. «Сур-хондарили қиз» портрети яра-тилиб, санъат музейи хонала-рининг бирига қўйилганда то-мошабандлардан: «Бу бизнинг қишлоқ қизига ўхшайди. Қий-ми, тақинчоқлари, икки ўрим тим қора сочларига айнан

медов мактабини яратган. Кўп ёшлар рангтасвир соҳа-сида унинг таълимини олиб, изидан боришди. Рассом ижодидаги қўли миллий рух, жозоба бо оламга энди кириб келатганларни ўзига оҳанга-бодий тортиди, Раҳим ака ҳам ўз қимматли тажрибаси, ма-ҳорати силарини, ҳеч қимдан аямай, ватаним, халқим деб, келажакни йўлаб сикдиқилдан ўргатиб келган устоздир. У бир неча йиллар рассомлар уюмасини бошқарди, санъат институтида дарс берди.

Раҳим Аҳмедов ижод сер-қирра. Лекин асосан портрет жанрида ижод қилди. Инсон руҳиятини миллий заминда ту-ла очиб беради. Картина, ман-зара, натюрморт жанрларида ҳам рассомнинг қалам сирини ўзгача.

Санъат яратилгани билан у тарғиб қилинмаса, ҳеч қим уни билмайд ва ундайик ту-шунмайди. Санъат дунёида санъатшуноснинг ўрни катта. Раҳим Аҳмедовнинг «Санъат-шунос Шахноза Ганиева» по-ртретидан маърифат ва нафос-сат нури ёғилиб туради. Санъатшуноснинг нафис но-вадиди ўзига ярашган қадди-ко-матиди, дид билан қиёган ли-боси, санъаткорона ёқимли ли-боси одамни сехрайди. Шах-ноза кўп йиллар санъат му-зейида ишлаган эди. Санъат-нини севар ва таъсирли тарғиб этарди.

Халқ рассоми Раҳим Аҳме-дов ижоди халқ турмушининг интиқоси. Айниқса ифбат, ҳаё, ҳаётбахш оналик тимсоли бў-лиш аёллар... Қанчалар мало-ҳатли, тақорланмас гўзал че-ралар...

Аёл қалби, қиёфасини қан-дай яратганига қараб рассом-га баҳо бериш, унинг қиёми-гини айтиш мўкин... Турми-ми?

Маҳмуд РАМАЗОН, Ҳамза номидаги санъатшунослик институти илмий ходими

Алифбе

Шарафиддинов номи би-лан аташ, бино олдиди отахоннинг бюстини ўрна-тиш, музейида педагогнинг меҳнат фаолиятига бағиш-ланган алоҳида стенд яра-тиш, илгор 1-синф ўқитув-чиларига Оқилхон Шара-фиддинов номида муқофот таъсис этишни сўраб Ўз-бекистон маориф вазирли-га мурожаат этди. Ва бу борада анча ишлар амал-га оширилди.

Айтиб ўтмасам бўлмас. Бу орада қичқан «Алифбе» нашрларида нечқудир О. Шарафиддиновнинг номи тушириб қолдирилган ҳол-лар ҳам бўлиб ўтди. Лекин хато тузатилди.

1996—97 ўқув йили учун нашр этилган «Алифбе» Оқилхон Шарафиддинов-нинг номи билан бошлан-ди. Адолат тикланди. Юби-лей комиссияси қарорини-н бир моддаси амалга ош-ди. Қолган тақлифлар ус-тида ҳам ишлар олиб бо-рилмоқда.

1998 йил март ойида ус-тоз Оқилхон Шарафидди-новнинг таваллудига 100 йил тўлади. Ишонамизки, унчага хурматли устоз но-мига муносиб ишлар юза-га чиқади. Амир Темурдек улўз инсон ҳам аввало ус-тоз ва пирини эъзозлаган, ҳурматини доим юксак тут-ган. Амир Темур бугунги мустақил мамлака ишлари-да доим раҳнамолик қил-моқда.

Устозлар ёдини баланд тутайлик!

Ҳамидулла Йўлдошев, республикада хизмат кўрсатган халқ таълими ходими

Эъзозли одамлар
ОТАДАН УЛУҒ

О.Шарафиддинов (ўнгда) ўғли М. Оқиллов билан

қўл силтаб орқага қайтди-лар. Болаларни қузатиб бўл-гач, яна мактаб ҳовлисида-ги ўриндиққа келиб ўтириди-лар.

Оқилхон акага учрашмоқ-чи бўлиб кутиб турган ота-оналар бирин-кетин домла-нинг олдида келиб, фарза-ндлари ҳақида маслаҳат олардилар. Оқилхон ота ота-оналарга маслаҳат та-риқасида сўзлардилар. Бо-лаларга катта эътибор би-лан муомала ва тарбия қи-лиш зарурлигини ўқитар-дилар.

Кейинги сафар яна шу мактабга борганимизда яна Оқилхон отанинг дарси ус-тидан чиқдим. Ота ҳовлида болаларга табиат дарсини ўтар, турли дарахтлар ҳақи-да қизик ҳикоя қилардилар.

Оқилхон Шарафиддинов 14-ўрта мактабда 1924 йи-рда эътибордан эллик йил уз-луқсиз ишлади. Умрининг ярим асрини ёш авлодни саводхон қилиш, уларнинг онгига билим асосларини синдиришдек машаққатли, аммо шарафли ишга сарф-ладди. Ишдан ажралмаган ҳолда икки йиллик ўқитув-чилар институтининг кечки бўйимини тамомлади.

Оқилхон ота ўқитувчилик касбининг давом эттириш би-лан бирга ижодий иш би-лан ҳам шуғулланди. У ки-чиқ ёшдаги ўқувчилар учун «Билим ва меҳнат», «Меҳнат болалари» китобларини 1929—1930 йиллардаёқ на-шр эттирган эди. Бу орада «Алифбе» китобида муайян

ўқувчилари учун тузилган «Ўқиш китоби» ва «Чиройли ёзув» кўлланмалари узок, йиллар яхши дастуриламал бўлди. Уруш йилларида оғир шароитларга қарамай Оқилхон ота бирор кун ҳам дарс қолдирмай ёш авлод-га билим ва тарбия бериб борди.

1936 йилда Оқил Шара-фиддинов республикада хизмат кўрсатган ўқитувчи фахрий унвонига сазовор бўлди.

1968 йилда бошланғич таълим учун янги програм-ма, янги дарсликлар яратиш зарурати туғилди. Бу вақт-да Оқилхон ота 70 ёшга бо-риб анча қариб қолган эди. Шунга қарамай у ўзидаги бой тажрибаларини ишга со-либ, ёнига ёш методистлар

ни чорлаб биргаликда да-рсликлар яратиш, «Алиф-бе»ни ҳам қайтадан янгилаш устида ишладди. Педагогика соҳасида иш олиб бораёт-ган ёш олима Қўми Абдул-лаева (педагогика фанлари кандидати) Оқилхон ота би-лан биргаликда янгилашган «Алифбе» китобини нашр эттирдилар. Устоз ўша ва-қтда китобга қўшимча мах-сус кўрғазмалар материал-лар туркумини яратиш, «Ўқиш китоби» учун янги ме-тодик қўлланма тузишга ҳам бошчилиқ қилди.

Оқилхон ота таваллудини-н 70 йиллигида халқ маорифидаги юксак хизматла-ри учун унга Меҳнат Қаҳра-мони унвони берилди. Уни-нги педагогик фаолиятини ақс эттирган ҳужжатли фи-лм яратилди.

1980 йилда «Ўзбекистон» кўчасида «Ўқитувчилар уйи» қурилиши бошланди. Шу йили Ш. Рашидов бошчили-гида Оқилхон Шарафидди-новнинг табарруқ қўллари билан бу бинонинг биринчи қишги қўйилди. Шундай му-ҳим иш бошланган бир пайтда 1981 йилда (83 ёш-да) Оқилхон ота вафот эт-ди.

1991 йилда раҳбаримиз Исмо Каримовнинг сазй-ҳаракати билан республика-миз мустақил бўлиб собиқ Совет Иттифоқидан ажра-либ чиқди. 80-йилларда рўй берган фожiali аделатсиз-ликларга барҳам берилди. Ноҳақ қораланганлар, қа-малганлар оқланди. Ўзбе-кис-тон янги йўлдан—адалат-ва мустақиллик йўлидан юра бошлади. Ўн йил давомида қурилиши тўхтаб қолган «Ўқитувчилар уйи» икки йил-да қад кўтариб эгаларига топширилди. «Ўқитувчилар уйи» қошида «Халқ таълими тарихи музейи» тикланди. Музейнинг очилиш мароси-мига Оқилхон Шарафидди-нов таваллудининг 95 йил-лиги тўғри келди. Бу сана-ни шунда катта тантана би-лан нишонладик. Юбилей олдидан тузилган комиссия бундан сўнг чиқадиған «Алифбе»да Оқилхон Шара-фиддиновни бош муаллиф сифатида қўрсатиш, «Ўқи-увчилар уйи»ни Оқилхон

Масъуд РАСУЛИ

Таниқли олим, филолог фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими Масъуд Маъруфович Расули 1996 йил 12 августда оғир касалликдан кейин 71 ёшида вафот этди. Ўзбек фани ва маданияти М. Расули сиймосида тадқиқотчи олим ва муҳаллилдан жудо бўлди.

М. Расули сермазун ва самарали ҳаёт йўлини босиб ўтди. Самарқандда таваллуд топиб, илмнинг қамолот пиллаояларидан кўтарилган М. Расулининг 1955 йилдан кейинги бутун фаолияти Ўзбекистон Фанлар академиясининг собиқ Тил ва адабиёт, ҳозирги Алишер Навоий номидаги адабиёт институти билан ҳамбарчас боғлиқдир. У бу ерда кичик илмий ходим, катта илмий ходим, бўлим мудири каби лавозимларда жиддий илмий тадқиқотлар олиб борди.

М. Расулининг илмий қизиқишлар доираси ниҳоятда кенгдир. У маданият тарихи, қиёсий адабиётшунослик, адабий алоқалар, таржимашунослик, адабиётда икки тиллилик, ҳозирги адабий жараён масалалари билан жиддий шугулланиб, ўнлаб китоблар, юзлаб мақолалар эълон қилди. Унинг раҳбарлигида икки жиллик «Ўзбекистонда рус адабиёти тарихи очерклари», «Шарқ ҳақидаги рус ва русийзабон адабиёт» каби фундаментал тадқиқотлар яратилди ва нашр этилди. Олимнинг юқори малакали филолог кадрлар тайёрлашдаги хизматлари алоҳида таҳсинга лойиқдир.

Устоз олим оилапарвар, дўстлари ва шогирдлариға меҳрибон, меҳнатсевар, дилкаш, пок ва ҳалол инсон эди. Унинг хотираси мушфиқ умр йўлдоши, фарзандлари, дўстлари, ҳамкасблари, шогирдлари қалбида мангу сақланади.

Аллоҳ унинг руҳини ҳамиша шод қилсин!
БИР ГУРУХ ДЎСТЛАРИ

ИҚБОЛИ БАЛАНД ЖУНА ТҲИ ҚИЛМОҚЧИ

Бу пайтда Ҳиндистон подшоҳи Рай Рапол Жуна бўлиб, иқболи баландлашган ва бир неча виллоятлари фатҳ этган эди. У бир саркардасига амр қилган бўлиб, бу саркарда Хоразмга тобе бўлган бир дарё қирғоғидан бир-икки миллатни босиб олиб, гафлатда қолган халқни гораб қилиб, қўчириб, Ҳиндистонга олиб кетган ва бир дарё лабидан жой берган экан.

Бир кун мазкур Ҳинд подшоҳи Жуна бир иш муносабати билан тўй бермоқчи бўлди. Қирқ минг заргар ва усталарни тоққилар, ун йил давомиде олтин ва қумушдан тоққилар эсатди. Хар бир тоққонинг оғирлиги қирқ оғридан эди. Тўйда одамларга етмай қолмасин деб, олтин ва қумуш тоққиларни беҳисоб тайёрлатди.

Етти мамлакатнинг уламо ва фузалолари келсин деб, етти иқлимга борувчи элчиларни тайёр қилди. Элчилар йўл юриб, тезлик билан Рай Жунанинг хабарини етқурдилар. Шохлар ҳам бу пайғомчи қабул қилиб, тўйга бормоқчи бўлдилар.

Хоразмшоҳга юборган элчисига Жуна таъйин қилдики, Хоразмшоҳ албатта, ўз арқони давлати билан келсин ва яна Маҳмуд Пурёввалий — ҳазрати Пахлавонни ҳам бирга олиб келсин. Улар бу тўйда кураш ташошсини етти иқлим шохларига ва бошқа халойиқларга қўрсатсинлар, токи буларнинг қўрсатган ташошлари икки дунё саодатига боис бўлиб, мумкиндрек, қўрган одамлар дўзах оловидан нажот топсалар, деб қўл-қўл ташкид қилди. Ва яна хатта бу мазмунни ҳам ишро қилди.

Элчилар Хоразм томон неча манзил ва мароҳиллар тай қилиб етиб келдилар.

ХОРАЗМШОҲ ТҲИГА БОРАДИ

Элчилар Хоразмшоҳ билан учрашиб, хатни унга топширдилар. Авлиёлар сарвари ва асфёллар шохи ҳазрати Пахлавон алайҳир-рахма ҳақларига қўл мадҳия айтидилар.

Хоразмшоҳ ҳазрати шохи авлиёни кидиртириб, ул ҳазрат билан мулоқот қилиб, деди: —Биз билан ҳамроҳ бўлиб Ҳиндистонга, подшоҳ Жунанинг тўйига бормоққа майлингиз нечқудур?

Ул ҳазрат қабул қилиб: — Подшоҳ итати вожиб, — деб жавоб бердилар.

Хоразмшоҳ бир қанча ҳадя ва тўхфалар тайёрлаб, ҳазрати Султонни авлиёни ҳамроҳ қилиб, арқони давлат ҳамда бир неча амир ва уламолар билан Ҳиндистон сари йўлга чиқдилар.

Улар бир ой йўл юриб, Ҳиндистоннинг Зер-бодин деган бир тўқайига етиб келдилар. Ул тўқайнинг тўрт чегарасини ҳали ҳеч ким қўрмаган эди. Унда фил, қарқидон, маймун, сиртлон, борингки, бачча ваҳиш ҳайвонлар мавжуд эди. Тўқайнинг қирғоғига етиб келдилар. Қарасалар, бир ваҳимали жой экан. Ул ерда фақат биттадан одам қура оладиган бир неча сўқмоқ бор экан. Улар шу ерда ўзаро маслаҳатлашиб, Хоразмшоҳ бир неча кишилари билан бир сўқмоқдан, амирлар ва уламолар билан гурӯҳ бўлиб бошқа сўқмоқдан йўлга тушдилар.

Ҳазрати шохи авлиё, дўсти Раҳмон, ҳазрати Пахлавон алайҳир-рахма ўзлари ёлғиз пиеда бир сўқмоқдан кетдилар.

ИККИ ШОҲ КҲРИШДИЛАР

АЛҚИССА, Хоразмшоҳ бир неча кун йўл юриб, тўқайдан чиқди ва Ҳинд подшоҳи билан учрашди. Ҳинд подшоҳи уни махсус жойга тушириб, базм асбобларини муҳайё қилди. Шохона илтифотлар ва хурсавона меҳрибонликлар билан меҳмондорчилик расму русумини баҳо келтирди.

Хоразмшоҳнинг бошқа одамлари ҳам тўқайдан чиқиб, Хоразмшоҳ мажлисига кирдилар ва хизмат камарини боғлаб, мулозаматга шай турдилар.

МАЪРИФАТ МАНЗИЛИ

Шоир Қўқонқилшоққа, дўсти Муҳаммадхон қорининг уйига чарчаб, судралғудай бўлиб, тушга яқин етиб келди. Қўқонқилшоқ ҳеч нарсга сизмас, ҳозир етиб дам олса, бироз ҳордиқ чиқарса бас. Зилиқни тақиллатиш учун халқани ўшлаган эди, ичкаридан гижжак овози эшитилди. «Тўқтасин акага ўқшайди-ку», ҳавлидан ўтказди Ҳабибий, кейин «радиодан эшитилаётгандир», — деб ўйлаб эшиқни тақиллатди.

— Мамажон! Шўхратжон! — чакирди Ҳабибий баланд овоз билан.

— Эшиқ очик, кираверинг, — деди кимдир ичкаридан. Ҳабибий эшиқни очиб, ичкарига кирди. Унга қараб Муҳаммадхон ва Анисий кулиб, қучоқ очиб келишарди.

— Келисинлар, тақсирим, роса кутдирингиз-да, а, Бўтоқорани йўлида ҳаёл суриб қолдиларми? — қучоқлаб қўришди Анисий.

— Ҳаёл сурганида эртага келарди, — деди Мамажон ҳам қучоқлаб қўришиб.

— Эрталабдан бери эшиқ тақиллатаман, эшитмайси, — қулди Ҳабибий.

Уй ичидан келаётган мусика овози тинди, Ҳабибийнинг келганини эшитиб ичкаридан меҳмонлар бир-бир чиқиб, баъзилари ҳазил билан, баъзилари тавозеъ билан қўриша бошлашди.

Ана Қамбарали ака, Рамазон қори ака, Улфат, Махжур, Абдулҳамид Хуррам, Абдуваҳоб Сайфий, Солиҳон, Қосимжон, Собир Абдулло, Фафур Фулом, Тўқтасин Жалилов, Жўраҳон Султонов, Сўфийбек, Аҳмадбек, Раҳмат қори — «Жўратий», Ганижон, Амонуллохон, Аҳмадрафик — жамоат жам-ку. Ҳабибий қувончидан ўзини йўқотиб қўйди.

Мамажон қўб ажойиб одамда, дедик, ҳамма дўстларини йиғибди-да. Тўқтасин ака, Жўраҳон ака, Собир Абдуллолар Андижонда эканлиқларини эшитганди. Собир Абдулло, Тўқтасин Жалиловлар Андижон театрида янги пиеса қўйишга тайёргарлик қўришмоқда эдилар, Абдуфурнинг бу ердалиғига ҳайрон қолмасам қу бўлади.

Ҳазрати Пахлавон тўқайдан чиқиб, Соҳилзамон деган жойга бориб қолдилар. Бу ерда ҳеч киши қўришмас эди. Соҳилзамон зарарида хавфсизлаб, ҳамма ўз уйига яширинган экан. Ул ҳазрат соҳилзамондан бетокат бўлиб, қайси уйга бормасинлар, меҳмон қабул қилмадилар.

Тўқтасин ундан бир қисми тугаганда тўртта йигит бир ердан чиқиб қолдилар. Ул ҳазрат уларга рўбарў бўлдилар ва меҳмон қабул қилишларини сўрадилар. Ул йигитлар бул ҳазратни танимадилар. Аммо шу қишлоқда бир ёш хотин бор эди. Ўзи чиройли, хўшрўй, лўлилар тарихида бир неча йигитларни уйига қиритиб, фоҳиша ишларни қилар эди. Шу лўли аёлнинг уйини қўрсатиб:

— Шу лўлининг эшигини қўқсанг, бир хотин қиқиб, сени меҳмон қилади, —деб уйни қўрсатдилар.

Ул ҳазрат уйга яқин бориб, ҳасасалари билан эшиқни урдилар. Бир жория қаниз қиқиб, ул ҳазратни қўриди ва бекасига бу ҳақда хабар берди. Бекасининг ижозати билан ул ҳазрат ичкарига кирдилар. Қарасалар, бека бир нозанин махваш экан, озининг нуридан олам мунаввар эди. Аёл адабу иқром билан ва тавозеълар билан бир покиза кигиз тўшадди, тоза ўтинлардан гулхан эқди. Ул ҳазратни хурсанд қилди. Ул ҳазрат қўнғиллариди: «Бу аёлни ҳидоятга даъват қилайин, отини айлантири, шояд тавабта ва истифorgia келиб, жаннатга бўлишга сабаб бўлур», деб ният қилдилар ва бу рўбобини илтифот қилдилар:

Оташ дар зистон зи гули сури бех,
Як парча намад зи атласи Румий бех.
Бишав сухани Маҳмуд Пурёввалий,
Аз одами беҳайр зани лўли бех.

Таржимаси:

Қишдаги олов баҳор гулдан соз,
Бир парча кииз Румий атласдан соз.
Маҳмуд Пурёввалий сўзини эшит,
Беҳайр одамдан лўли хотин соз.

Бул хотин мўъжиз нишонли қаломни эшитиб, ваҳдат нурунинг дарёсига масти мустағрақ бўлиди. Барча гўшту устухонидан шайтоний басвасалар қувилди. Охири андог валиқолоҳ бўлдики, осмонга ботиб, Арш пойсини қўрар эди. Гуноҳи қабира ва сағийралардан тавба қилиб, ўтган ишларига афсусу надоматлар чекди. Гирёну нолон бўлиб, ул ҳазратга етти юз тилло берди ва мурид бўлди. Вақти келиб бу хотиндан ҳам бир қанчалар валийлик даражасига етқусидур.

БАЙТ:

Онҳо, ки ба назар кимё қунанд,
Оё бувад, ки гўшаи нашм ба мо қунанд.

Таржимаси:

Бир қарашда нарсаларни кимёга айлантирадиқаллар.
Бизга ҳам қўз қиридан боқармиқаллар?
Давоми бор

учун орамизда маликушшуаро сайлайлик, Тўқтасин ака — До-вуди замона, Жўраҳон ака эса — гулшанимиз Булбули. Мен бугунги маликушшуаро унвонига ҳазрат Ҳабибийни тавсия қиламан. Ҳала-говур бошланди, аввал келишгандай, бироз тортишишди, бироз маликушшуаро — Махжурий деса, бошқаси Хуррам эки Фафур Фулом дер эди. Ниҳоят қўнчилиқ бўлиб Ҳабибийни бугунги «базми Жамшид»нинг маликушшуароси этиб сайлашди. Шундан кейин яна Фафур Фулом:

— Маликушшуаро ҳазрати Ҳабибийнинг бу ерларга келишлари шарафига ёзилган табриқни эълон қилиш учун сўз Сайфий домла ва Улфатларга,

Ҳабибий дўстлар томонидан шундай шарафланди.

Сўхбат жўшқин оқимидан вазминлашиб, вақтинг моҳияти, талқин қилина бошлаганда меҳмон Муҳаммадхон вақтинг нисбийлиги ҳақидаги бир ҳикояни айтиб берди, унинг айтиш-чица, бу бўлган воқеа экан...

Қўқонқилшоқдаги бозор. Одам ниҳоятда кўп, бирор нарсга харид қилиш у ёқда турсин, юришининг ўзи қийин. Воқеани бошидан кечирган киши — Қодиржон бозорнинг бир четиде турган экан. Одамлар ўртасида ҳаммадан бўйи анчагина бала-нд одам тик турганини қўриб

— Бир вақтнинг ўзиде икки хил вақт ўтишини қандай тушу-тирасиз? — сўради Муҳаммад-жон меҳмонлардан.

— Буни Фафур акам «Вақт» шеърларидаги икки мисрада жуда яхши ифодалаганлар, — деди Амонуллохон ва ўқиди:
Яшаш соатининг олтин

Ҳар бориб келиши бир олам

— Вақт ғанимат, энди маликушшуаро унвони эвазига Муҳаммад Зокир акамлардан бирор нарсга ашитайлик, кейин Мамажон ўзимизни лапарини айтиб беради, биз қўлишамиз, — деди Фафур Фулом.
Ҳабибий «айни мурда» —

Беш-олти йил олдин шу хонадонда Ҳабибий ва Ҳамид Олимжон билан меҳмон бўлганида ўлгани эшитилган Фафур Фулом дўсти Муҳаммад-жонга жўр бўлди, ўлан нақоратини ҳаммалари айта бошлашди.

Улан айтиб бўлингандан сўнг Муҳаммадхон:

— Собиржон! Имомиддинга ёзган бир хатларида менга илиниб «Гира» учун муҳаммас юборгандилар, сўзлари хали яхши эд бўлмади-ю, дафтарга қараб Жўраҳон ака ва Қосимжон билан бирга айтиб қўрамиз, — деди. Тўқтасин Жалилов гижжакни созлай бошлади.

Гира

Сабо зулфини ёзди, тарқалди бўйи муъттарлар,
Шу қундан бўлди тушбў гуллару мушк бирла анбарлар,
Юзидан ул ниқоб олди, кизорди олмай тарлар,
Гилосини бот аро қўргач, лаби қанд сайрига чорлар,
Қўришга қадди-қоматини, келур сарву санубарлар.

Қароларни қаро қилгон ўшал шахлосининг рашик,
Чаросдан май раво қилгон ўшал шахлосининг рашик,

Кийикни мосуво қилгон ўшал шахлосининг рашик,
У наргисни адо қилгон, ўшал шахлосининг рашик,
Боқолмаслар анинг шахлосига ҳаргиз суманбарлар.

Кўзи тасвирини кўз мардуми, сен эҳтиёт билгил,
Юмилмас истаса гар мижжао киприк, ўёт билгил,

Бўлак мардумни асло қўймагил, қўзларни ёт билгил,
Ҳаёли василдан маскан қилу, ўзи эҳтиёт билгил,
Бўлаққа солма қўз, Собир, агар қўз сузса қилбарлар.

Муҳаммадхон ашула тугагандан кейин хали дўстлар ўзларига келмасдан, бирданига Ҳабибийга мурожаат қилди:

— Мамазокир ака, сиз келгунча биз ҳаммамиз фикрлашиб, сизнинг ҳозирча Янгикинда яшаб туришингиз, кейин худо насиб этса, Тошкентда яшашингиз маъқул, деган маслаҳатга келдик. Шунинг устига Абдуваҳоб акам билан Мунирхон ака ҳам Тошкентда ишга тақлиф қилинибдилар.

Кейин бироз ўйлангилар, — бу маслаҳат, ик-тиб ўзлариде, хар ҳолда ижод учун пойтахтда имконият кўпроқ, — деди.

Шундай қилиб, иккиқилан турган Ҳабибийга дўстлар бир қарорга келишга ёрдам бердилар.

Урфон ОТАЖОН

ИСТИҚЛОЛГА БАҒИШЛОВ

Ул ҳазрат уйга яқин бориб, ҳасасалари билан эшиқни урдилар. Бир жория қаниз қиқиб, ул ҳазратни қўриди ва бекасига бу ҳақда хабар берди. Бекасининг ижозати билан ул ҳазрат ичкарига кирдилар. Қарасалар, бека бир нозанин махваш экан, озининг нуридан олам мунаввар эди. Аёл адабу иқром билан ва тавозеълар билан бир покиза кигиз тўшадди, тоза ўтинлардан гулхан эқди. Ул ҳазратни хурсанд қилди. Ул ҳазрат қўнғиллариди: «Бу аёлни ҳидоятга даъват қилайин, отини айлантири, шояд тавабта ва истифorgia келиб, жаннатга бўлишга сабаб бўлур», деб ният қилдилар ва бу рўбобини илтифот қилдилар:

Оташ дар зистон зи гули сури бех,
Як парча намад зи атласи Румий бех.
Бишав сухани Маҳмуд Пурёввалий,
Аз одами беҳайр зани лўли бех.

Таржимаси:

Қишдаги олов баҳор гулдан соз,
Бир парча кииз Румий атласдан соз.
Маҳмуд Пурёввалий сўзини эшит,
Беҳайр одамдан лўли хотин соз.

Бул хотин мўъжиз нишонли қаломни эшитиб, ваҳдат нурунинг дарёсига масти мустағрақ бўлиди. Барча гўшту устухонидан шайтоний басвасалар қувилди. Охири андог валиқолоҳ бўлдики, осмонга ботиб, Арш пойсини қўрар эди. Гуноҳи қабира ва сағийралардан тавба қилиб, ўтган ишларига афсусу надоматлар чекди. Гирёну нолон бўлиб, ул ҳазратга етти юз тилло берди ва мурид бўлди. Вақти келиб бу хотиндан ҳам бир қанчалар валийлик даражасига етқусидур.

БАЙТ:

Онҳо, ки ба назар кимё қунанд,
Оё бувад, ки гўшаи нашм ба мо қунанд.

Таржимаси:

Бир қарашда нарсаларни кимёга айлантирадиқаллар.
Бизга ҳам қўз қиридан боқармиқаллар?
Давоми бор

АБАДИЯТ

ШУЪЛАСИНИ ИЗЛАБ

Тарих саҳифаларини варақлаганим сайин, буюк инсонларнинг қисмати оғир кечини ҳақидаги ўйларимнинг исботини қўригандай бўламан ҳар гал. Бу саҳифаларнинг тафтидан қўлларимиз қуяди гўё, фарёвдидан қалбимизга титроқ энади. Бирок, бу саҳифалар аро бокиб турган заковатли инсонларнинг рағрар сиймолари дилимизга равшанлик бахш этаверадик!

Асримиз аввалида яшаб, ижод этган, замона талотўпла-

ва набиралири ҳам Тошкентда истиқомат қиладилар.

Шоирнинг туғилган ери — Сеул яқинидаги Чунхон уездининг Пёгамин деган жойида хар йили унинг хотирасига бағишланган анъанавий адабий фестивал ўтказилади. 1996 йил 25 сентябрда бу тантананинг навбатдаги тадбири ўтказилди.

Шоир бир шеърда ўзига қарата

Ҳаёлларинг яшил йўлин

Абадийлик шўъласини

излайсан, —

дейди. Назаримизда, бу шўъла Чо Мен Хига насиб этди. Зеро, шоир номининг абадийлиги у яратган асарлар салохияти билан белгиланади. На давра, на ташқи қўб асарларнинг умрибобқийлигига акс таъсир этолмайди. Чинакам абадийнинг бахти ҳам, чинакам асарининг қучи ҳам ана шунда!

Бугун Чо Мен Хининг эътиборингизга ҳавола этилаётган шеърлари шоир ижодининг қучи бадиияти билан Сизни ош-но этишига ишонамиз.

Ва яна ишонамизки, Чо Мен Хи ўз шеърлари билан Сизни ҳузурингизга қайта-қайта таширф буюради.

ТАРЖИМОН

ЧО МЕН ХИ

ВАТАНИМ

Оқ булутлар ортидадир Ватаним,
Қанотлансан, қушлар кўмак берсалар,
Ер ва осмон кўпригини қурадим,
Самоларга ҳайрат ила қарардим.
Юксак тоғлар ортидадир Ватаним,
Олис ҳаёл йўлларида бораман.
Турмушининг шум тугуллари чирмашиб,
Йўл бермаслар. Додлаб бағрим ёраман.
Шоир, ёлғиз, олма ичра сен танҳо
Эхтирослар оловида ёнасан.
Шеърининг йўлларида чекиниб,
Кекса дароҳат қўёи сари қўз ташлаб,
Эски ҳислар қўз ёшича чўмасан.
Якка-ёлғиз шоир, сенинг манзининг
Қўқ сўнгиде қуларанг булут ўлкаси.
Осмон йўли қоронғиқ қоплади,
Сен қуш янгилик парвоздасан муттасил.
Шамол запар изтиробли фарёдинг,
Оғриқ қадам босиб аччиқ бўзлайсан.
Ҳаёлларинг яшил йўли босаркан
Абадийлик шўъласини излайсан.

Сайёра САМАНДАРОВА таълиди

БОЛАКАЙ

Ҳой, болакай,
Сен инсондан улуғроқ бир зотдирсан!
Сени инсон дедиларми?
Бу галат.
Сен болақининг ҳаётисан,
Эзулик ва ёзуликдан
Устунлигин ҳақиқат!
Гўзалларинг гўзалсан, болакай,
Гар танмиқлик қилсанг онанг, бувишга,
Шўхлиқларинг ярашад ўзинга.
Усти-бошсиз, шўх-шодон
Тойчоқ каби чопиниш,
Юмшоқ, жажжик бадабинг —
Гўзал суврат, ҳолат бу.
Гўё елар аро уйноқ
Шўъларега монанд бу.
Табиатнинг оғушида гўё сан
Фаришталар ижро этган рақссан.
Ўзинг қаб бокерадир бу олам,
Сен шлоҳдан муҷоҳадирсан, эй, болам!

Сайёра САМАНДАРОВА таълиди

Миллий чоғулар

НАЙ

Дамли чоғу асбоблари ичиде най жуда кенг расм бўлган. Қадимий миниатюра, фрескаларга назар солсан, унда биз тахминан минг йил олдин мусаввирлар ишлаган расмларга қўшимиз тушади. Найга таниш бўлган чоғу асбобларидан: ут, қонун ва най қабил чоғуларни машҳорлар машқ қилиб ўтирганини қўрамиз.

Найнинг бармоқлар босадиган олтига нуқтаи бўлиб, у қамшидан (гаров), ёғочдан, мисдан ва биринчидан, яъни хар хил ашёлардан ясалган. Аммо гаров билан ёғочдан ясалган найлар дамли чоғулар орасида мустаҳкам ўрин олди.

Най тўғрисида фикр қиритсак, аввало ажойиб найчи Абдуқодир Исмоиловни найчилар устози деб биламиз. Устоз ҳақида ривоятлар кўп. Устозлардан яна бири Саиджон Қалонқовир. Устоз ижро этган «Қорғонқининг ўзи бир дунё. Катта патиссаи ашула йўллариини найга солиб, худди ашуларнинг ўзидай қилиб ижро этганлар. Саиджон Қалонқовир, Абдуқодир найчининг давомчилари эдилар.

50-60-йилларда эса яна бир устоз Махмуджон Мухамедов санъат майдонига кириб келди. Энди бу устоз яна бир янги йўл, янги услуб иштиро қилдики, бу услуб ҳам мусиқчиларга, ҳам оддий ашитувчиларга жуда маъқул бўлди. Масалан, найда фақатгина ўзбек, тожик қўйларигина эмас, балки хинд, чин, мўғул ва япон қўйларини ҳам қойилмақом қилиб қалишни қўрсатиб берди.

Субулҳамда уйғониб сиз, най сасин сезганимиз?
Хўшқоқ, дисрабозлар жилавсин қўрганимиз?
Эрта тонда гулчаманда, андилай сайрар экан,
Най газалин тинглабон сиз бир ҳузур қилганимиз?

Не ажабки, бир қамшидан, олти нуқта уйдириб,
Ҳазрати инсон яратмиш, шу